

AITA UBILLOS-EN “CHRISTAU DOCTRIÑ BERRI-ECARLEA”. LIBURU HONEN BEREZITASUN BATZUEZ OHARRAK

(Ubillos-en II. mendeurreneko ospakizunean,
Billabonan, Maiatzak 27, 1989)

Fr. Luis Villasante

I

Aita Ubillos-en liburua, orokorki

Aita Ubillosek —edo Ubilloskoak, berak dioenez— bere euskal liburua 1785. urtean ateratzen du Tolosan, Francisco de la Lamaren inprimategian. Titulua honela jarri zion: *Christau doctriñ berri-ecarlea, christauari dagozcan eguia sinis-beharren berria dasacarrena*.

Gero (1) beste behin bir-argitaratu da liburu hau, 1909an Tolosan, Muguerzaren etxean. Jon Bilbao berak aipatzen du, baita ere, Aita Karmelo Iturriak idazle honi eskaini zion hitzaldia. Ondo gogoan dut. Berrogeitamarreko hamarkadan hitzaldi batzuk egin ohi ziren euskal literaturari buruz Donostian, Diputazioko liburutegian, eta han egin zuen hitzaldi hori Iturriak eta gero *Euzko Gogo*-n agertu, 1956an; 76-96.

Eta azken urteotan Hordagok atera zuen, dakizuten bezala, liburu honen faksimilezko edizio berria.

Itzulpena da Ubillosen liburua, frantsesetik euskarara itzulia. Bi parte ditu: lehenbizikoa historia sakratua; bigarrena, dotrina edo katezismoa. Azkenean badu aurkibide, edo berak deitzen duen bezala, arkitegia, eta azken orrian hutsen zuzenbidea.

Luze-laburrez ez da handia: 224 orrialde ditu, baina formato ttipian, in 8.º, Vinsonek dioenez. Liburuaren erdia galde-erantzunez betea dago eta azalpenak aski murrizak edo laburrak dira. Ez dago, bada, lekuri arnasa handiko prosa bat moldatzeko.

---

(1) Eta Jon Bilbaok bere bibliografian ez badakar ere, esan behar da Azkuek 1897. urtean liburu honen argitarapen berria egin zuela Bilbon, idazkera gaurkotuz eta hatxeak kenduz.

Liburua itzulpena dela esan dugu. Jatorrizko autorearen badakigu zein den: M. Klaudio Fleury, bere liburua Parisen 1763an atera zuena (eta badirudi lehenago beste edizio batzuk ere egon zirela). Frantsesez honela du titulua liburua: *Catéchisme historique, contenant en abrégé l'Histoire Sainte et la Doctrine Chrétienne*.

Baina guri, jakina, Ubilloskoaren euskal liburua da hemen interesatzen zaiguna (2).

Eta hasteko, liburu honek badu hitzaurre bat motxa, baina guztiz salataria. Egile edo itzultzaileak duen kezka salatzen digun hitzaurrea, alegia. Honela dio:

“Hizcunz bacoitzac ditu, hitzeguiteco, berezco ta bere echeco hitzac: gure eusquerac beinzat bai. Onez ateronzeco gueienac besterenac ditue. Ezpere beguira Erderari, ta ecusico dezu gueienac latin-hizcuntzarenac dituala, ta oez gañeracoac, noc (3) daqui nongoac, ta norenac. Berezco hitz oec, hitzcribitzean, ta esatean, ezarri behar dira, bacoitzari dagocan toquian. Eusqueraz darausquizunean, eusquerazco hitzac ez badarabiltzatzu, zure erausia hitzunea edo *barbarismoa* dala esango dizue; ta hitz bacoitza dagocan toquian sartzen ez-padezu, zure hitz-jarioari araututsa edo *Solecismoa* deituco dioe. Bost onelaco enzuten degu eusquerazco sermoietan! Alabaña, zori gaiztoan dacuscun bezala, euscaldun guichic necatu nai du eusquerazco hitzac billatzen, ta bacoitza bere toquian ipintzen.”

Hasteko, zati honetan bi hitz berri edo asmatuak aurkitzen ditugu, biac Aita Larramendiren hiztegitik hartuak: *hitzunea* edo *barbarismoa*, eta *araututsa* edo *solezismoa*. Baita H letrarekin ere topo egiten dugu.

Gure egilearen ustetan, bada, hizkuntzak berezko dituen hitzak erabili behar dira, eta gainera, hitz bakoitza bere tokian jartzen jakin behar da. Euskarazko sermoietan bi lege hauek egunero hausten zirela badaki gure idazleak, eta bere aldetik makur horiek zuzendu nahiko ditu bere liburuan.

Eta segituan Laurentius a Villavicentio-ren pasarte bat aipatzen da latinez. Jaun honek dioena mamiz hau da: sermolariak herriko hizkuntza erabili behar duela, hori bai, baina pixka bat hautatua, garbitua eta

---

(2) Haatik, aipu hutsa bada ere, esan dezagun Ubillosek baduela beste libururik. Filosofia “ad mentem Venerabilis Subtilis et Mariani Doctoris Scoti” gure frantziskotar Probintziako eskoletan irakasteko testu-liburuak, hiru tomo, latinez: 1 *Philosophia rationalis*, 2 *Philosophia naturalis*, eta 3 *Philosophia transnaturalis*. Lehenbizikoan bi egile ageri dira: Elejondo eta Ubillos. Beste bietan Ubillos soilik.

(3) *Noc* jartzen du testuan, baina hitzen zuzenbidean *norc* dator zuzendua.

txukundua. Eta hori non ikasiko du? "Puritatem sermonis patrii non haurias, nisi vel ex familiari convictu eorum qui tersissime et nitidissime illum sonant, vel ex libris commendatissima Dialecto editis".

Esan nahi baita: Nondik ikasiko du eliz-hizlariak hizkuntza hautatu hori? Bi bide daude: lehena, garbi eta jator mintzo direnekin har-e-manak izanez; eta bigarrena, liburu ongi eginetatik ikasiz.

Hemen dugu, nik uste, idazleak bere buruari jarri dion lege eta helburua. Hitz garbi, jator eta ondo hautatuak erabili, eta gero, esaldi barruan, hitz bakoitza, berari dagokion tokian kokatu. Eta zinez, liburuan zehar ardura hori ezagun da.

Baina nik esango nuke Ubillosek arrangura edo kezka aparta jarri duela puntu jakin bat irakasten, hots, erlatibozko perpausak zuzen eta ortodoxoki muntatzen. Horrelakoen pilo galanta ageri da liburuan eta beti daude zuzen eratuak *-n* atzizkiaren bidez. Zeinismoaren arrastorik ez dut aurkitu liburuan. Jakina, gauza bat liburuan ez datorrela diodanean, mugaketa bat egin beharrean naiz: "nik aztertu dudan liburuaren zatian", zeren eta liburu osoa ez baitut aztertzerik izan.

Erlatibozko perpausez, ordea, ez goaz gehiago esatera, zeren eta beroien egitura gaur arras ezaguna baita.

Bada, ordea, beste zerbait, liburu honi, agian berez bezala eta asmo jakinik gabe, iturriari ura bezala, dariona, eta guretzat —neretzat behintzat— harrigarri eta ustegabeko gertatu dena. Harritzekoa da, alegia, nola egilea, gipuzkoar izanik, hainbeste gauzatan, gaurko gipuzkeratik urrun dabilen, eta binbitartean, hori eginez, guztion euskaratik oraingo gipuzkera baino hurbilago gelditzen den. Honek, duda gabe, problema bat planteatzen du. Baina goazen poliki, etapak erre gabe.

II

Adibidetegia

Gure txostenaren zati honetan, Aita Ubillosen idazkera zer moduzkoa den jakiteko, adibideak eskaintzen ditugu, zenbait punturi buruz dagozkien adibideak, baina, jakina, alde guztietako azterketa osoa egin gabe. Adibidea zein orrialdetan dagoen adierazi nahiz, zenbakia kortxete tartean jartzen dugu.

1. *Larramendigandik hartutako hitzak —hitz asmatuak edo halako itxura dutenak, alegia—*. Hitzaurrean bertan aurkitu ditugu bi: barbarismo esateko *hitzunea* [3], eta solezismo esateko *araututsa* [3]. Bai bata eta bai bestea ere *Diccionario Trilingüe* delakoan datoz, noski. Idoloak esateko *ce-aguiac* [35] darabil, baina beste hitza ere ipintzen duelarik, eta idolatria esateko, *ce-aguigurte* [38]. Hauek ere Larramendiren Hiztegian daude, baina Ubillosek hitzok aipatuagatik, besteak darabiltza parra-parra —idolo eta idolatria, noski—.

Ecarrai edo *ecarraizcoa* da beste hitz bat Ubillosek dakarrena eta Larramendigandik hartua dirudiena, hots: “Legue naturala edo Legue ecarraizcoa” [14]. Hitz hau Larramendiren Hiztegian badator, eta baita Larramendik Mendibururi egindako karta famatuan ere —*Jesusen Bihotzarren Devocioa* liburuaren aitzinean agertutakoan—. Hitz herritarra ote da, ala asmatua? Hori da beste korapilo bat, beti askatzen erraz ez dena, zeren Larramendik denak nahasian jartzen baititu. Hitz hau, *ekarrai*, Iparraldeko Lapeyregan ere aurkitzen dugu (Ikus “Lekukoak” 5, 292. orriald.). Baina hori jakinik ere, ez gara dudatatik ateratzen, ezen Larramendik, dirudienez, Iparraldean ere izan du jarraitzailerik.

Gero hor dago *desneque* [26]. Hitz hau ere Larramendiren Hiztegian dator. Baina hemen ere hitz horren segidan “atsedetea edo descansua” dakar Ubillosek.

Guda ere hor da [39]. Hitz honi buruz Azkuek dio arrunta dela —(c) = común jartzen baitu—, baina ez du lekukotasunik bat ere aipatzen.

Ubillos bederen aipa zezakeen. Eta segituan hara zer gaineratzen duen Azkuek: "El vulgo hoy lo ignora. Variante de *gudu*". Bitxia benetan; aurrean esan du "común" dela eta jarraian "El vulgo lo ignora". *Gudu*, bai, hitz zaharra da, noski, baina *gudu* eta *gudak* ez dute gauza bera esan nahi. Hitz hau, *guda*, ez dut Larramendigan aurkitzen. Larramendirentzat *gera* hitz euskalduna da, eta euskaratik hartu du erdarak. Ez zuen, bada, zer ibili asmaketan. Nondik hartu du Ubillosek *guda*? Ez dakit. Baina hemen ere gure egileak *guda edo guerra* dakar, herriak ezagutzen duen hitza aldamenean ezarriz.

Hauek dira hitz asmatuen itxura duten eta Ubillosek gehienetan Larramendiren Hiztegitik hartu eta nik topatu ditudanak. Agian gehiago ere izango dira, baina edozein modutan ere ez dira bat ere ugariak, eta ikusi duzuenez, berak beti jartzen du aldamenean herriarentzat ezaguna edo arrunta dena.

2. *Hatxedun hitzak*. Hau da Ubillosen berezitasun bat, aski nabarmena: Hegoaldekoa izanik, H letra erabiltzen duela, alegia. Baina honetan ez da aurrelari: goragokoak aipatu gabe, XVIII. mendean badira hark baino lehenago letra hori erabili duten hiztegiak eta idazleak, adibidez Larramendi eta Mendiburu. Esan behar da, gainera, nik ikusi dudanez, ez duela maizegi erabiltzen eta inoiz agertzen dela hitz berbera orain H-kin eta gero H gabe. Bokalen arteko H gutitan erabiltzen du: *behar* [1], *ahal* [31], baina baita *al* [35] ere.

Gehienak hitz-hasierakoak dira: *hitz*, baina ez beti, ikus [49], *hitzcuntza* [3], *hitzcribitu* [3], *hondratu* [37], *hordu*, *horduan* [9], *horduraño* [19], *hume* [9], *humedi* [19]. Erakusleak H-kin erabiltzen ditu, baina ez beti: *Haec* eta *hoek* [46].

Gaur gipuzkeraz *beren* esan ohi dena, berak *heren* idazten du [37], baina batzutan H gabe ere bai. Beraz, ez dator beti bat.

Eta *Artu*, esate baterako, H gabe dakar [23]; baita *erri* ere, *oben* [50], *orregatic* [50], *ots* [17].

Labur: Ubillosek erabiltzen du, beraz, letra hau, baina ez gehiegi eta erabiltzean baditu zalantzak.

3. *Ubillosen hitz-ondaretik*. Sail honetan halako erakusketa bat eskaini nahi dugu. Zerbait berezi duten hitzen zerrenda, alegia, baina gaia agortzeko asmorik gabe.

Aguiz [47]

Aintzura [31]

Aisia [43]

Alcar, *alcartasun* [30], ez *elcar* gaurko gipuzkeran nagusi dena.

Andi, sekula ere ez *aundi*, gaurko gipuzkoarrek bezala.

- Araguicortu* [45]
Areagoac [14]
Atelecac [50]
Baña (perpauus adbersatiboetan beti erabiltzen du *baña*, eta ez besterik; *baño*, aldiz, beti konparatiboetan; gaur Gipuzkoan egiten den nahastea ez du sekula Ubillosek egiten)
Bazcoa [22]; inoiz P-kin ere bai.
Becatari [99], *becatu* [8]; B-kin eta ez P-kin.
Bere gogora [44], ez *gogara*.
Bereiztu [42]
Besta [42]. Hau ere B-kin. Inoiz P-kin ere bai, halere.
Bestelazco [37]
Bezala (portada), eta ez *bezela*, gaur Gipuzkoan esaten dena.
Bider [37]. Gaur Bizkaian soilki erabilia.
Debecatu [9]
Denbora. B-kin hau ere.
Ecusi [3]. Beti; ez *ikusi*.
Echadi [45]. *Tribu edo...*
Emanicaco [43]
Eranzuac, ez *Erantzunak* (passim).
Erauso euriari [13]
Erdiratu (portada)
Eremu [28] (= desierto)
Ezagumentu [40]
Gaizquia [43] (= el mal)
Galde, galdea (passim), ez *galdera*, gaur Gipuzkoan arrunta dena
Gau oro [25], ez *gauero*, Gipuzkoan gaur ezagutzen dena
Gogoac eman [14]
Guiz-eralle [14]
Guticiatu [27]
Iracequi [28], gaur Gipuzkoan kasi ezezaguna
Iracurtza (passim)
Ispiritu [9]. I-kin, noski
Jaiet-buru [31]
Jaincoa (passim). Sekula ere ez *Jaungoiko* edo *Jangoiko*
Jaiquizun [12]
Jaquiunde [45]
Laurembata [26]. Herri-etimologia ote?
Lecucotasun [27]
Manu edo *mandamentuac* [28]
Mi [97], eta ez *mingain*. “Mi batzuec” agertu ziren Apostoluen gain Pentekoste egunean
Ol leguedunac [29] (= tablas de la ley)
On-behar [41]
Onguia [21] (= el bien)

Osotero [48]

Ois bada (= atención!)

Parabisu [9]. B-kin, Iparraldean bezala

Urte oro [22] (eta ez *urtero*)

Vicitu [42]

Vicicor [13]

Ohartuko zineten bezala, hemen esan ditugun formatatik asko gaur Gipuzkoan ez dira erabiltzen; erabiltzen dira, ordea, Iparraldean, Bizkaian etab. Gauza bera ikusiko da oraindik azaltzeko ditugun beste zenbait sailetan ere.

4. *Adizkiak*. Ubillosek darabilzkian adizkiak gipuzkoarrak dira, noski, baina ez datoz beti bat orainagoko aldian zabalduak daudenekin. Adibidez, berak *zuan* singularerako erabiltzen du eta *zuen* (gaur *zuten*) pluralerako, *zituan* singularerako eta *zituen* pluralerako (gaur *zituzten*); *zizten* gaur *zizkieten* ikus [50], *ziozkan* (gaur *zizkion*), etab. *Zezaen* [21], gaur *zezaten*. *Citequeana*, etab.

Deklinabidea ere gipuzkoarra du funtsean.

5. *Haren eta bere-ren erabilera*. Gauza jakina da halako bikoiztasun bat dagoela puntu honi buruz herriko euskarari eta bai literaturan ere; sortaldeko eta sartaldeko tradizioak ez datozela bat, alegia. Honetan badirudi Ubillosen liburuan zalantzak nabari direla. Alde batetik bera, sartaldekoea izanik, batzutan sortaldeko tradiziotik hurbil dabil, eta beste batzutan alderantziz. Gehienetan, ordea, gaur sortaldeko tradizioa deitzen dugunera lotuago dela esango nuke.

Ikus ditzagun adibide batzuk: "Sartu ciran noizbait Israeldarrac, Jaincoac aenzat aguinduric ceuzcan Canaango bazterretan... Baña Israeldarrac urratu zuen Jaincoari eman cioen itza; ausi zuen beraren legue santua, eta etzuen eguin aren esanic batere" [32].

"Israeldarrac eren aldetic cer aguindu zioen Jaincoari?"

Eren biotz guciarequin maite izango zuela Jaincoa, eta gordeco cituela aren mandamentuac" [34].

"Eleiz bat eguiteco gogoac ere eman cion; baña Jaincoac adiraci cion eguiteco hau aren semearentzat guelditzen zala. Bai-ta-ere adiraci cion Jaincoac Davidi, aren ondorengoac izango cirala Jaincoaren hume leialen Erregue ta aguintari" [40].

"Salomonen gaizquiac castigatceco, haren ill-ondoan zatitu, ta berecitu zan haren Erreinua" [43].

"Nor izandu zan David-en ondorengo Erreguea?"

—Haren seme Salomon.

—Nola vicitu zan bere denboran?

—Bere gogora, berac nai cituan aisia, ta atseguin-contentuz betea” [44].

“Hura illezquero cer guertatu zan?

Haren erreinua banatua ta zaitua guelditcea” [45].

“Horduan Jaincoac madaricatu zuen suguea ta adiraci zuan emacu-meagandic etorrico zala aren burua ausico zuana” [9].

Ikusten duzuen bezala, puntu honetan ere Ekialdeko tradiziotik hurbil dabil gure Ubillos. Nola esplika daiteke hori? Orduko gipuzkera —ahozko gipuzkera, alegia— hortik zebilelako ez ote?

6. *Perpaus osoa hitz baten osagarri gertatzen denean*. Kasu honetan gure artean —Hegoaldean esan nahi dut—, *-n* hutsaz egiten da maizenik lotura. Iparraldeko tradizioan, aldiz, *-lako* erabili izan da arruntki. Hala ageri da Axular baitan (Ikus “Serie Eleizalde”, 4, 66).

Ubilloskoak ere *-lako* darabil. Horra behintzat zenbait adibide:

“Jaincoa hondratzen zuelaco aitzaquian, gaitz itsusi asco eraguiteagatic” [36].

“Orra Jaincoaren ta Israeldarren arteco itzac: ta itz oec utseguin gabe gorde beharco ciralaco siñu edo señaletzat artu zuan Moisesec isipu bat, ta Jaincoari aldarearen gañean esqueintzen cizaizcan arien ta idien odolarequin busti cituan Israeldarrac...” [31].

-n ere erabiltzen du lotkailu, ordea, zeregin horretarako:

“Lengoaren ondoren Igiton sartu zan beste Erregue batec indartsuegui eguin, ta escu gueiegui artu cezaen bildurrez, necarazi cituan” [21].

7. *Galdezco perpausak*. Horietan gaur ezin utzizkoa bihurtu da gipuzkeraz *al* erabiltzea. Bizkaierak, berriz, ez du horrelako usadiorik ezagutzen, eta ez beste euskalkiek ere, nik uste. Oroit naiz Mitxelena zenari behin entzun nionaz. Ubillos gipuzkoarra izanik eta haren liburua galde-rez josia egonik, ez du behin ere hartako perpausetan *al* hori erabiltzen. Eta hortik uste dut zuela berak gipuzkeraz ere usadio hau oso berria delako susmoa. Usadio berri honen eraginez beste gauza bat gertatu da Gipuzkoan, hots, partikula hau ahala edo ahalmena adierazteko, guti edo batere ez erabiltzea; galdezko zereginak, alegia, lurra jan dio jatorrizko zereginari.

Ikus ditzagun adibide batzuk:

“Orrela Israeldarrac baicic, etzan horduan Jainco eguiazcoa ezagutzen zuanic?” [37].

“Eta etzuan izandu ori baño gauza obeagoric?” [44].

"Eta ba-zan bestetan Jaincoari non agur eguin?" [44].

"Eta jaquintsu iraun zuan Salomonec azqueneraño?" [45].

"Mesiasgatic ecer esan zuen Profeta aec?" [49].

Guar perpaus guzti hauetan *al* jarriko lukete gipuzkoarrek; Ubillosek, ikusi duzueenez, ez du behin ere jartzen.

Ahalmena adierazteko, berriz, bai, erabiltzen du *al* edo *ahal*:

... "aguertu zuan bere ahal ta indarra" [31].

... "ecin contatu al adina Jainco" [35] ("Une infinité de Dieux" esaten du frantsesezco liburuak).

"Nic eguingo zaitut ecin contatu al adiña genderen Guraso" [17].

8. "*Eritzi*" aditz *trinkoaren errejimen jatorra*. Gogoan dut Euskaltzaindiak aditz trinkoen batasuna egin zuenean, *eritzi* aditzari buruz Mitxelenak hartu zuen jarrera: bizkaiera zela, zioen, aditz honen errejimen jatorra beti iraunkor gorde duena, beste euskalkiek zalantza eta dudamudak izan dituztelarik. Gehiago oraindik. Mitxelenak esan zuen berak ez zuela aditzon batasun-agiria sinatuko, baldin aditz honetan bizkaierak gorde duen errejimena errejimen zuzen bakartzat onartzen ez bazen. Eta, bai, hala egin zuen Euskaltzaindiak.

Nerau ere ohartu nintzen, *Axular-en Hiztegia* egin nuenean, nola urdazubiarrak batzutan bai eta beste batzutan ez duen gordetzen errejimen jator hori.

Ubillosek, bada, bizkaitarrek bezala, zuzen erabiltzen du *eritziren* errejimena. Hona adibide batzuk:

"Lenengo gizonari ceritzan Adan... Eva ceritzan lenvico emacumeari" [6].

"Gueren burutic degun argui ta ezagumentu oni deritza Legue naturala, edo Legue ecarraizcoa" [14].

"Igitocoen Jaincoari ceritzan Isis" [36].

9. "*Alkar*"ek *galdegiten duen aditz laguntzaileaz*. Gaur egun, erdaren eraginez, noski, askotan ikusten dugu aditz laguntzaile iragangaitza *alkar*-ekin erabilia. Badakit Gramatikak beti txartzat jo duela erabilpen hori, baina oso zabaldurik dagoela ez da dudarik. Izenordain hau Ubillosek beti zuzen darabil, zor zaion laguntzaile-motaz esan nahi dut. Aski izango da adibide bat edo beste aipatzea:

... "eman cioen guciac araguizko becatuari alcar ecin ecusi zuela" [14].

"Etzuen cer ibilli galdez jaquiteco gauza gaiztoac cirala lapurreta ta gañeraco alcarri eguiten cizten dollorqueriac ta bidegabeac" [14].

...“jaquin cezaen biac, alcarri ongui nai beharco cioela, ta alcarrequin viac beharco zuela” [6].

10. *Galdegaiaren auziaz*. Perpaus-barnean, osagaiak ordenatzeari buruz jakina da zer-nolako arrakasta izan duen gure mendean, Hegoaldean bederen, Altube jaunaren teoriak (4).

Honako hiru lege hauetan biltzen da teoria hori, nahiz eta gehiengotan aurrengoari bakarrik ematen zaion kasu:

1) Galdegai edo “elemento inquirido” delakoa izen, izenorde edo adberbio bat denean, aditzaren aurrean jarri behar da, eta bion artean ezin tarteka daiteke deus.

2) Galdegai aditza bera denean eta aditz hau laguntzaile baldin bada, aditz horrek *egin* hartu behar du.

3) Galdegai baieztapena bera baldin bada eta aditza laguntzaile-dun, orduan ez dago lege jakinik eta osagaiak libreki ordena daitezke.

Gero, jakina, pratikan ez dakizu, beti behintzat, zein den galdegai eta hiru lege horietarik zeinek duen, kasu jakin batean, aginpidea. Edo-zein modutan ere badirudi aurrengo tokian aipatu dugun legea nagusitu dela gure artean eta beronen arabera egiten dela maizenik perpaus-barneko osagaien ordenamendu arrunta.

Ubillos Altubereren aroa baino askoz lehenagokoa da, noski. Baztertu behar ote dugu, beraz, ezer ez baleki bezala, Altube baino lehenago jaiotzea eta? Ez dut uste.

Hertsikeriarik gabe, eta zabaltasun handiz gauzak hartuz beti da on idazle zaharren jokaera aztertzea eta ezagutzea gauzak pixka bat erlatibizatu eta bere lekurtzeko.

Ez dugu pentsatu behar, nik uste, perpausak ez dutela onartzen ordenatze-modu bakar eta zurrun bat baizik; beti edo ia beti izango du idazleak eskumenean aukera bat baino gehiago, eta hori, baita Altubereren erregelak hautsi gabe ere.

Hasteko, hor dugu Altubereren hirugarren lege edo erregela hori. Horren arabera, askatasun handiz ordena daitezke perpaus baten osagaiak. Badirudi askotan Altubereren hiru erregeletatik bat soilki, lehena, hartzen dela kontutan.

Honako hau, bai, esan behar dut: Altube jaunaren bigarren erregela—laguntzaile-dun aditza galdegai denean *egin* sartu behar dela—, hori betetzen duen adibiderik Ubillosengan ez dudala aurkitu.

---

(4) Altube (Seber), “Erderismos”, *Euskera* X (1929), 5-70.

Hona hemen adibide bat, itxuraz eta lege horren arabera, *egin* eraman beharko lukeena:

...“baña oec ere ezcontzaz gaiztoaquin nastu, ta gaiztotu ciran” [13].

Badirudi *gaiztotu eguin ciran* beharko lukeela, baina ez dago horrelakorik.

Berriro esan, *egin* delako horren arrastorik ez dut aurkitu gure autore honetan.

Altuberen lehenengo legea, hots, galdegaia aditzaren aurrean jartzeko agintzen duena, hau da gure mendean aginpidea hartu duena. Lege hau betetzen ote du Ubillosek? Batzutan bai eta beste batzutan ez, beharko esan. Gehienetan, ordea, ezetz gaineratuko nuke.

Jarraian adibide-mordoska aldatuko dut, gerok geure begiz ikus dezagun:

“Erregue guciac izandu ciran gaiztoac” [46].

“Deitzen dira Profetac” [46].

“Erri nausia zan Jerusalem” [39].

“Batzuec ciran guizonac” [36].

“Idolo batzuec ciran Jainco-guizonac” [37].

“Guizona eguiteco lenago moldatu zuan lurrez gorputz bat” [5].

“Guizona da Jaincoaren imagiña” [5].

“Guizonari ceritzan Adan” [6].

“Aingueru guciac, Jaincoac eguin cituanean, onac ciran” [8].

“Aingueru gaizto oec dira Deabruaren Aingueruac edo Demonioac” [8].

“Ispiritu gaitzquin oetatic batec suguearen aotic Evari itz eguin ta janeraci cion sagar debeatua” [9].

“Horduan Jaincoac madaricatu zuan suguea” [9].

“Cain ta Abel ciran Adan ta Evaren lenengo semeac. Abel ona zan, baña Cain gaiztoa, ta bere anaia ona izatea ecin eraman zuana, ta orregatic quendu cion vicia” [12].

“Batzuec Jaincotzat artu zuen Eguzquia, besteac Illarguia” [14].

“Gordeco dezu laurembata, edo zazpigarren eguneco atsedetea, desnequea edo descansua” [26].

“Iñor ilco ez dezu” [26].

“Denbor-artaco presentac ciran bildots, checor, ari, idi, lepoac quendu ta Aldarearen gañean erreac” [32].

“Lenengo Erreguea izandu zan Saul” [38].

“David-en ondorengo Erreguea izandu zan haren seme Salomon” [42].

“Onela sortu zan cisma bat” [43].

Ez goaz adibide gehiago aipatzera. Batzutan betetzen du Ubillosek galdegai aditz aurrean ezartzeko lege hori, baina gehienetan predikua edo atributua aditzaren ondoren kokatzen duela esango nuke.

* * *

11. *Alabaña eta bada*. Badira juntagailu batzuk Ubillosek beti perpausaren toki jakin batean kokatzen dituenak. Adibidez, *alabaña* eta *bada*.

Alabaña. Juntagailu honek esanahi kausala du gure autorean eta beti perpausaren bigarren edo hirugarren tokian kokatua agertzen da.

Hona hemen adibide batzuk:

“Etzuen alabaña gaitzquiric, ez eta gaitzeraco griñaric ta gogoric” [6].

...“galdu zuen alabaña gracia, eta graci onec eman cien Ceruraco escua ta derecha” [9].

...“gucioc alabaña gatoz Adanen ta Noeren odoletic” [16].

Beste juntagailua da *bada*. Bi esanahi ditu gure autore honetan: bata kontsekutiboa eta bestea kausala, eta kokatze-lekutik bereizten dira bata bestetik.

Kontsekutiboa denean, perpausaren bigarren edo hirugarren tokian jartzen da.

Adibidez:

“Oni bada Jaincoac adiraci cion...” [13].

“Ceri bada, Israeldarrac ez, besteac agur eguiten cioen?” [37].

“Nola bada aztu ciran?” [38].

“Aguindu cien bada berriro” [30].

“Cer eguin zan bada artzaz?” [48].

Bada kausala, aldiz, beti jartzen du Ubillosek perpausaren hasieran. Hona etsenplu bat edo beste:

...“eta alcartasun hau zan Jaincoac Abran-equin eguin zuan alcartasun bera; bada israeldarren alde berriro cituan Jaincoac, hoen gurasoai equindaco esqueñi, agunde ta itzac” [30].

Salomoni buruz galdetzen du:

"Eta etzuan izandu ori baño gauza obeagoric?" [44].

Eta erantzuna:

"Bai suertez ere, bada izandu zuan jaquiunde" [44].

"Bai-ta ori ere; bada esan zuen, federic etzuen gendeac, Idolo edo guezurrezco Jaincoac utci ta joango cirala, Jainco eguiazcoari agur eguitera".

12. *Nagusia eta menpekoak*. Perpaus konposatueta Altuberen aholkua dela uste dut menpekoak aurretik eta nagusia azkenean jartzea (5). Ubillosek oker ez banaiz, kontrako joera duela esango nuke.

Hona hemen adibide batzuk:

"Itoac utzi cituan egui, aldapa, mendi ta mundu guciarequin batean, odei-itsasoetatic biraltzen zuala, orretaraco behar zan ura edo ugoaldea" [15].

... "ta aguindu ere zuan il citecela aen artean jaiotzen ciran seme guciac" [21].

"Barcatu cien eguin cioen gaizquia, ta eracarri cituan Igitora eren familia edo echetiar guciaquin batean" [23].

"Esan cien Iraeldarrai artuco cituala bere Erritartzat, eguingo cituala Canaango lurren jabe, ta beteco cituala ondasunez" [33].

"Esan zuen hura ere erorico zala, baño guero berriz eguingo zala" [49].

Eta abar.

III

Ondorioak

Aitortu behar dut harridura-suerte batek hartu ninduela Ubillosen liburu eder hau pixka bat hurbildik ezagutzen eta aztertzen hasi nintzean. Hainbeste gauza ustegabeko aurkitzen nituen!

Ibon Sarasolak *Orotariko Euskal Hiztegia*-ren bigarren liburukia aurkeztean esan zuena gogora zitzaidan: Ez dugula gure literaturaren tradizioa ezagutzen. Egia galanta.

Mitxelenaren esan batez ere oroitu nintzen. Batzuek esaten dute —zioen Mitxelenak— euskalkiak berekasa utzirik ere, pixkaka eta berez

(5) Ikus Erderismos, cap. VI, in *Euskera* X (1929), 161 ss.

batasunera buruz doazela. Berak ezetz uste zuen. Geroago eta gehiago elkarrengandik aldentuz eta hastanduz doazela, alegia.

Badirudi garbi ikusten dela hori Ubillosek darabilen gipuzkera eta gaurko gipuzkera elkarren artean alderatuz.

Orain dela berrehun urte hil zen idazle gipuzkoar baten liburua ari gara aztertzen. Hartu haren liburua eta orain ezagutzen dugun giputz euskalkia, eta biotatik zein dago guztion euskaratik hurbilago? Erantzuna ez da zaila: Ubillosena, noski.

Adibideak aipatu dira jadanik, baina zilegi izan bedi berriz ere batzuk errepikatzea: *Jainko* esango dizu eta ez Jaungoiko edo Jangoiko, *bezala* eta ez bezela, *mi* eta ez mingain, *bekatu* eta ez pekatu, (h)*andi* eta ez (h)aundi, *baina* eta baino ez ditu nahasten, galdezko perpausetan ez dizu *al* jarriko, etab.

Gauza batzuetan, bai, bat dator Ubillos gaurko gipuzkerakin. Baina bat ez datorrenetan nik esango nuke hurbilago dela bera guztion euskaratik gaurko gipuzkera baino.

Zer esplikazio du fenomeno honek? Pentsa daiteke Iparraldeko literaturaren ukituagatik izango dela, baina nik ez dakit, nik duda egiten dut. Honekin ez dut esan nahi, jakina, Iparraldeko euskal libururik ez zuela ezagutzen. Baina hau da kontua. Ubillos ez dator beti bat Iparraldeko formekin. Batzutan Bizkaikoekin dator bat (esate baterako *alkar*, eta ez *elkar* erabiliz). Eta harrigarriago dena, Iparraldeko euskararen berezitasun nabarmen batzuen arrastorik ez da Ubillosengan nabari. Adibidez, ez ditu erabiltzen ez *bait-* aurrizkia, eta ez *-larik* atzizkia ere, etab. *Euscara* ere ez du esaten, *eusquera* baizik.

Egia da, bai, Ubillosek bere liburua argitara eman baino 10 urte lehenago atera zuela Larreguy-k *Testamen çaharreco eta Berrico Historia* eta berez bezala sortzen da susmoa: agian honen eragina jasan izango zuela gipuzkoarrak, baina hori frogatu beharko litzateke bion azterketa eginez.

Gipuzkoarrak Larreguyandik gauza bat hartu duela frogatzeko ez da aski hitz edo forma bat biotan aurkitzen dela ikustea, zeren eta beste hipotesia ere posible baita, hots, Ubillosek darabilzkien formak garai hartako gipuzkeran arruntak izatea, gero galdu badira ere.

Nere inpresioa da Ubillos gipuzkoar jatorra dela eta bere garaian Gipuzkoaren bihotzean egiten zen euskara-modua hartu zuela oinarri. Baina hau hobekiago eta berariaz aztertu beharko litzatekeen puntua da. Nik ez dut azterketa hori egiteko, ez eta Ubillosen obra osoa aztertzeko ere betarik izan, baina zinez aztertea merezi duen autorea da Ubillos.

Gauza batean, bai, ikusten zaio Ubillos-i dotrina berri bat jakinaren gainean eta berariaz irakatsi nahi duela, hots, erlatibozko perpausak zuzen

eta ortodoxoki antolatzen. Honelako perpausen kopuru handia dago liburuan. Zeinismoarentzat ez du zirrikiturik bat ere utzi. Larreguyrengan, berriz, zeinismoa usu ageri dela uste dut (6).

Larramendiren hitz asmatu batzuk, bai, badatoz gure autorean, baina urri eta bakanak dira eta beti dute aldamenean herriko hitza.

Beste gauza batzuetan oraingo gipuzkerakin bat dator, noski, gure egilea: *anima* esango dizu eta ez *arima*, *a* organikoa gordetzen ez da beti segurua, maiz erabiliko dizu soziatiboa instrumentalaren ordeztan, etab.

Guzti hau hala baldin bada, galde hau (*galde* esaten du Ubillosek, ez *galdera*), galde hau dator berez hitzetik hortzera: Zer bide edo eboluzio ekarri du ordutik honera Gipuzkoako euskalkiak?

Eta honekin bukatzen dut.

Hemendik ateratzekoa den ondorioa zera da: zein premiazko diren gure literatur tradizioaren azterketak.

---

(6) Eta erlatibo-kontuan ageri duen ortodoxia zurrun hori dela medio, maiz argitasun-
eskasia edo galera zerbait nabari da Ubilloren zenbait pasartetan. Perpaus kausalak, berriz,
nola eratzen dituen Ubillosek, ikus Serie Eleizalde, 8, 118-120.